

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EKOLOJİK
FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

AN EXAMINATION OF UNIVERSITY STUDENTS'
LEVELS OF ECOLOGICAL AWARENESS

Derya Nur AÇIKGÖZ, Hüseyin Zahid KARA

137

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EKOLOJİK FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF UNIVERSITY STUDENTS' LEVELS OF ECOLOGICAL AWARENESS

Derya Nur AÇIKGÖZ ¹, Hüseyin Zahid KARA ²

Anahtar Kelimeler:

Ekolojik farkındalık,
Sürdürülebilirlik,
Üniversite öğrencileri,
Nitel araştırma.

Keywords:

Ecological awareness,
Sustainability,
University students,
Qualitative research.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi,
Sakarya Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
deryackgozz28@gmail.
com , <https://orcid.org/0009-0004-5515-1006>.

² Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya
Üniversitesi, İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi,
zkara@sakarya.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0003-4503-2703>

Alıntılanmak için/Cite as:
Açıkgöz D. N. ve Kara
H. Z. (2026). Üniversite
Öğrencilerinin Ekolojik
Farkındalık Düzeylerinin
İncelenmesi, Çukurova
Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi, s. 1-21

ÖZ

Bu nitel araştırma, üniversite öğrencilerinin ekolojik farkındalık düzeylerini ve çevresel sürdürülebilirliğe yönelik tutumlarını incelemektedir. Veriler, Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim gören 17 öğrenciyle (6 erkek, 11 kadın) yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilmiş ve kartopu örnekleme yöntemiyle seçilen katılımcılar üzerinden toplanmıştır. Veriler, tümevarım yaklaşımıyla analiz edilerek kodlar, alt temalar ve ana temalar belirlenmiştir. Bulgular, öğrencilerin çevresel konularda farkındalığa sahip olduklarını ancak davranışlarının genellikle ekolojik ve ekonomik kaygıların birleşiminden etkilendiğini göstermektedir. Temel temalar arasında çevresel davranışlar, sürdürülebilir uygulamaları benimseme sürecinde yaşanan zorluklar ve üniversite ortamının ekolojik bilincin gelişimindeki rolü yer almaktadır. Araştırma, ekolojik eğitimin üniversite müfredatına entegre edilmesi, geri dönüşüm altyapısının güçlendirilmesi ve kurumlar ile yerel yönetimler arasında iş birliğinin artırılmasının çevresel sorumluluğu destekleyebileceğini ortaya koymaktadır. Üniversite öğrencilerini sürdürülebilir davranışların geliştirilmesi açısından kritik bir hedef grup olarak ele alan bu çalışma, çevre politikaları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından ekolojik farkındalığın artırılmasına yönelik önemli çıkarımlar sunmaktadır.

ABSTRACT

This qualitative study examines university students' ecological awareness and their attitudes toward environmental sustainability. Data were collected through semi-structured interviews with 17 students, including 6 males and 11 females, studying at Sakarya University and selected through snowball sampling method. The data were analysed inductively to identify codes, sub-themes, and main themes. The findings revealed that although students were aware of ecological issues, their behaviors were often shaped by a combination of ecological and economic concerns. The major themes included environmental behaviours, challenges in adopting sustainable practices, and the role of the university environment in promoting ecological awareness. The study highlights the importance of integrating ecological education into university curricula, strengthening recycling infrastructure, and promoting collaboration between institutions and local governments to enhance environmental responsibility. By identifying university students as a critical target group for developing sustainable practices, this research offers meaningful implications for environmental policies and social work practices aimed at fostering ecological awareness.

GİRİŞ

İnsanoğlunun doğayla olan ilişkisi, varoluşundan itibaren devam etmiş, ancak özellikle sanayileşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu ilişki önemli bir değişim göstermiştir. Tarihin erken dönemlerinde doğayla uyum içinde yaşayan insanoğlu, ihtiyaçlarını doğrudan doğal kaynaklardan karşılamış ve bu süreçte doğaya olan etkisi sınırlı kalmıştır. Ancak dünya nüfustaki hızlı artış, sanayileşme, kentleşme ve teknolojik gelişmeler, doğanın sürdürülebilirliğini tehdit eder hale gelmiştir (Deniz Çakıroğlu, 2023). Sanayi devrimiyle birlikte doğal kaynaklar sınırsızca kullanılmaya başlanmış, insanın çevre üzerindeki etkileri giderek büyümüştür. Hava, su ve toprak gibi yaşam için temel olan doğal kaynaklar hızla kirlenmiş, ekosistemin taşıma kapasitesi zorlanmıştır (Eraslan ve Seçme, 2021).

Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi ve çevreye verilen zararlar, sadece doğayı değil, insan yaşamını da olumsuz etkilemiştir. Doğanın kendini yenileyebilme hızından daha hızlı bir şekilde gerçekleşen bu tüketim, çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik bir tehdit oluşturmaktadır (Eraslan ve Seçme, 2021; Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2009). Söz konusu tehdit, çevre sorunlarının yalnızca çevre bilimiyle değil, aynı zamanda toplumsal bilinç ve sorumluluk düzeyiyle de ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. İnsanoğlu, yaşamını devam ettirebilmek için doğal kaynakları kullanmak zorunda olsa da bu kaynakların sınırlı olduğunu ve bilinçli bir şekilde tüketilmesi gerektiğini anlamak zorundadır (Günel, Yücel Işıldar ve Atik, 2018). Nitekim Liu, Teng ve Han (2020), bireylerin çevreye yönelik tutum ve davranışlarının yalnızca bilgi düzeyiyle değil, bu bilginin tutum ve davranışsal niyetlere dönüşmesiyle de şekillendiğini vurgulamaktadır. Benzer biçimde çevre etiği yaklaşımları, bireylerin doğaya yönelik bilinçli ve sorumlu davranışlar geliştirmesinde değer temelli bir çerçeve sunmakta; çevreye zarar vermemeyi etik bir yükümlülük olarak ele almaktadır (Gülersoy ve Akyol, 2024; Gülersoy ve Turan, 2024). Ortaya koyulan bu perspektifler, çevresel farkındalığın bütüncül bir anlayışla ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu noktada, ekolojik farkındalık kavramı öne çıkmaktadır. Ekolojik farkındalık, bireylerin çevreye yönelik bilinçli bir tutum geliştirmesini ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik davranışlar sergilemesini ifade eder. Çevre üzerindeki etkilerin ölçülmesi ve bu etkilerin farkına varılması, bireylerin çevresel sorunlara karşı duyarlılık geliştirmesi için önemli bir ilk adımdır (Çıkrık ve Yel, 2019). Bu bağlamda, ekolojik ayak izi kavramı, bireylerin doğa üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini sayısal olarak ölçen önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. İlk kez Wackernagel ve William Rees (1996) tarafından tanımlanan ekolojik ayak izi, bireylerin günlük yaşamlarında tükettiği doğal kaynakları ve bu tüketimin çevreye olan etkilerini somut bir şekilde ortaya koyar (Günel, Yücel Işıldar ve Atik, 2018; Wackernagel ve Rees, 1996).

Ekolojik ayak izi, bireylerin yaşam tarzına bağlı olarak gıda, barınma, ulaşım, hizmetler ve tüketim mallarından kaynaklanan çevresel etkilerin bir toplamını ifade eder. Örneğin, bir bireyin kullandığı su miktarı, ulaşım sırasında harcadığı enerji ya da tüketim alışkanlıkları, ekolojik ayak izinin bileşenlerini oluşturur (Çıkrık ve Yel, 2019). Bu kavram, çevresel sürdürülebilirliği ölçülebilir hale getirerek, bireylerin ve toplulukların çevreye olan etkilerini anlamalarına ve bu etkileri azaltacak bilinçli değişiklikler yapmalarına olanak tanır (Eraslan ve Seçme, 2021; Günel, Yücel Işıldar ve Atik, 2018; Meyer, 2004; Öztürk, 2010).

Üniversite öğrencileri, çevresel farkındalığın geliştirilmesinde ve sürdürülebilirlik bilincinin yaygınlaştırılmasında kritik bir hedef grubu oluşturmaktadır. Geleceğin karar vericileri olarak, öğrencilerin ekolojik farkındalık düzeylerinin artırılması, toplumsal sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir rol oynayabilir. Öğrencilerin günlük yaşamlarında kaynak kullanım alışkanlıklarını sorgulaması, çevresel etkilerinin farkına varması ve daha sürdürülebilir davranışlar benimsemesi, çevresel sorunlarla mücadelede önemli bir adım olacaktır (Deniz Çakıroğlu, 2023). Ancak, çevresel bilgi düzeyinin bu davranışları şekillendirmek için tek başına yeterli olmadığı ve çevresel tutumlar ile eylemler arasında çeşitli bireysel ve yapısal engeller

olduğu belirtilmektedir (Kollmuss ve Agyeman, 2002). Benzehaf ve arkadaşları (2025), üniversite öğrencilerinde çevresel farkındalık, tutum ve sürdürülebilir davranışlar arasındaki ilişkiye dikkat çekerek çevresel farkındalığın bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bileşenlerle birlikte ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu çerçevede çevresel bilgi, çevreye yönelik duyarlılık ve gündelik çevreci pratikler birbirinden kopuk değil, öğrencilerin sürdürülebilir davranışlara yönelimini birlikte şekillendiren boyutlar olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, bu farkındalığın davranışa dönüşmesini engelleyen faktörlerin analiz edilmesi ve çevresel farkındalığın artırılması gerekmektedir.

Türkiye özelindeki çalışmalar incelendiğinde, farklı grupların ekolojik okuryazarlık ve farkındalık düzeyleri üzerine yapılmış güncel araştırmalar dikkat çekmektedir (Ayazlar ve Akbulut, 2024; Sayın vd., 2022; Temizkan ve Ceyhanlı, 2020; Yıldırım vd., 2025). Bu çalışmalar genel olarak ekolojik okuryazarlığın, bireylerin çevresel farkındalıklarını ve sürdürülebilir davranışlarını doğrudan etkileyen kritik bir bileşen olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu literatür içerisinde üniversite öğrencilerine yönelik yürütülen en güncel çalışmalardan biri Gül ve Villi (2025) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında; üniversite öğrencilerinde ekolojik farkındalığın düşük düzeyde olduğu, ekolojik farkındalığın erkek öğrencilerde görece daha yüksek olduğu ve ekolojik farkındalığın duyuşsal boyutunun davranışsal boyutu üzerinde etkileri bulunduğu ifade edilmiştir. Öğrencilerde ekolojik farkındalığın artırılması ve desteklenmesi için ise müfredata çevre ile ilgili dersler eklenmesi, öğrencilerin gönüllü ve sivil toplum çalışmalarına yönlendirilmesi gibi bir dizi öneri getirilmiştir.

Çevresel sürdürülebilirlik, yalnızca doğal kaynakların korunmasıyla değil, bireylerin çevreye yönelik bilinçli tutum ve davranışlar geliştirmesiyle mümkündür. Bu bağlamda, ekolojik ayak izi farkındalığının artırılması, bireylerin doğa üzerindeki etkilerini anlamalarına ve bu etkileri azaltacak önlemler almalarına olanak tanımaktadır. Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin çevre farkındalığı, çevresel tutum ve davranışlarını daha çok ölçekler ve nicel veriler üzerinden inceleyen Bostancıoğlu vd. (2017), Çakmak ve Özkan (2016) ile Negiz ve Hayta'nın (2021)

çalışmaları gibi mevcut araştırmalardan farklı olarak, öğrencilerin deneyimlerine, anlamlandırma biçimlerine ve günlük yaşam pratiklerine odaklanan nitel bir yaklaşım benimsemektedir. Nicel çalışmalar çevresel farkındalık düzeylerinin belirlenmesine katkı sağlarken, nitel araştırmalar bireylerin çevreye ilişkin düşüncelerinin, motivasyonlarının, çelişkilerinin ve davranışlarını şekillendiren sosyal bağlamın daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda çalışma, ekolojik farkındalığı yalnızca ölçülebilir tutum ve davranışlar üzerinden değil; bireylerin çevresel sorunları nasıl deneyimlediği, yorumladığı ve günlük yaşamında nasıl anlamlandırdığı üzerinden ele alarak konuya bağlamsal ve bütüncül bir perspektif sunmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin ekolojik farkındalık düzeylerini ve çevreye yönelik tutumlarını anlamak hedeflenmiştir. Nitel desende kurgulanan bu çalışma, öğrencilerin ekolojik ayak izi farkındalığını, çevresel davranışlarını ve üniversite ortamının sürdürülebilirlik bilincine katkılarını detaylı şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, bu kapsamda nitel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, bireylerin deneyimledikleri olay ve olguları anlamayı, tanımlamayı ve bunların temel özelliklerini açıklamayı amaçlayan bir yöntemdir (Creswell, 2013).

Araştırmada, öğrencilerin çevreye dair algıları ve deneyimlerine odaklanılmış, bu bağlamda süreci onların bakış açısından aktarmaya çalışmak hedeflenmiştir. Çalışma, bu nedenle olgubilim (fenomenoloji) yaklaşımına dayanmaktadır. Olgubilim, bireylerin yaşadığı deneyimlerin özüne inerek, bu deneyimlerin bireylerin varoluşlarına nasıl anlam kattığını araştıran bir yöntemdir (Krysik ve Finn, 2015). Bu yöntemde bireylerin tutum ve davranışları, sosyal ve çevresel bağlamlarıyla birlikte değerlendirilmektedir.

Çalışma Grubu

Çalışmada, Sakarya Üniversitesi öğrencileri arasından seçilen katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma ilkelerine göre örnekleme derinlemesine odaklanılmış (Baltacı, 2019: 382) ve kartopu örnekleme yöntemiyle katılımcılara ulaşılmıştır. Araştırma

kapsamında 6 erkek ve 11 kadın olmak üzere toplam 17 kişiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcı sayısının 17’de bırakılmasında veri doygunluğu kriteri dikkate alınmıştır. Roberts ve arkadaşlarının (2026: 5) güncel tarihli araştırması, nitel çalışmalarda yeterli çalışma grubu/örneklem büyüklüğünü irdelemiş ve özellikle fenomenolojik deseni benimseyen çalışmalarda veri doygunluğuna 10 katılımcı sınırının altında ulaşılabildiğini raporlamıştır. Fenomenolojik desene göre yapılandırılan bu çalışmada 17 katılımcıda veri doygunluğuna ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcılar, gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Farklı cinsiyet ve bölüm gruplarından öğrencilere ulaşmak amacıyla çeşitli fakülte ve programlar üzerinden duyurular yapılmış, ancak katılım süreci tamamen gönüllü temelde ilerlediği için örnekleme kadın öğrenciler ve sosyal bilimler alanında öğrenim gören bireyler ağırlıkta olmuştur.

Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı’nın 16.04.2025 tarihli ve 84 sayılı toplantısında alınan "61" nolu kararla etik açıdan uygun bulunmuştur.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın amaçları dikkate alınarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun hazırlanmasında üç farklı akademisyenden uzman görüşü alınmış ve sorulara son hal verilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde ses kaydı katılımcıların onayları dâhilinde alınmıştır. Katılımcılarla ilk görüşme 23.12.2024 tarihinde gerçekleştirilirken son görüşme 04.01.2025 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ortalama bir görüşme 35 dakika sürmüştür.

Veri Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler bilgisayara aktarılmış ve tümevarım yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Görüşme kayıtları birkaç kez okunarak anlamlı ifadeler belirlenmiş, bu ifadelerden kodlar, alt temalar ve temalar oluşturulmuştur (Miles & Huberman, 1994). Kodlama süreci araştırmacılar tarafından bağımsız biçimde yürütülmüş; ardından gerçekleştirilen uzlaş toplantılarında

ortak temalar üzerinde fikir birliği sağlanmıştır. Analiz sürecinin güvenilirliğini artırmak amacıyla inandırıcılık, aktarılabilirlik ve tutarlılık ölçütleri dikkate alınmış; bu kapsamda temalar üzerinde bağımsız kodlama ve uzlaş toplantıları yapılmış, katılımcı bilgileri ayrıntılı biçimde sunulmuş ve analiz sürecine ilişkin tüm kararlar araştırma günlüğünde sistematik olarak kaydedilmiştir (Nowell, Norris, White, & Moules, 2017).

Araştırmanın ana ve alt temaları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmanın Tema-Alt Tema Tasarımı

Tema	Alt Tema
Ekolojik Bilgi ve Farkındalık	-Çevreye Etki Üzerine Düşünceler -Ekolojik Bilgi ve Kavram Karmaşası
Davranış ve Alışkanlıklar	-Günlük Çevresel Pratikler -Ekonomik ve Ekolojik Kaygılar
Üniversite ve Çevresel Etkinlikler	-Üniversitede Çevre Dostu Faaliyetlere Katılım -Ders İçeriklerinde Ekolojik Farkındalık
Çevresel Sorunlar ve Öneriler	-Geri Dönüşüm Alt Yapısı -Toplumsal Bilinç Eksikliği -Yasal Düzenlemeler ve Uygulama Güçlükleri -Motivasyon Eksikliği
Ekolojik Tutum ve Öneriler	-Çevresel Eğitim ve Bilinçlendirme İhtiyacı -Bireysel ve Toplumsal Sorumluluklar -Caydırıcı ve Teşvik Edici Sistemler

ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu kısmında üniversite öğrencileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara ve bu bulguların iç yorumlarına yer verilmiştir.

1. Sosyodemografik Bilgiler

Çalışma kapsamında görüşme yapılan kişilerin cinsiyet, yaş ve okuduğu bölüm bilgilerine Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Genel Özellikleri

	Cinsiyet	Yaş	Bölüm
Katılımcı 1	Kadın	20	Sosyoloji
Katılımcı 2	Kadın	22	Sosyal Hizmet
Katılımcı 3	Kadın	19	Psikoloji
Katılımcı 4	Kadın	22	Hukuk
Katılımcı 5	Kadın	20	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
Katılımcı 6	Kadın	21	Sosyoloji
Katılımcı 7	Kadın	22	Hukuk
Katılımcı 8	Kadın	22	Sosyal Hizmet
Katılımcı 9	Erkek	23	Hukuk
Katılımcı 10	Kadın	19	Hemşirelik
Katılımcı 11	Erkek	23	Elektrik- Elektronik Mühendisliği
Katılımcı 12	Erkek	22	Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi
Katılımcı 13	Kadın	20	Kimya
Katılımcı 14	Kadın	22	Özel Eğitim Öğretmenliği
Katılımcı 15	Erkek	21	Bilgisayar Mühendisliği
Katılımcı 16	Erkek	23	Makine Mühendisliği
Katılımcı 17	Erkek	22	Peyzaj Mimarlığı

Görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan 11’i kadın 6’sı erkektir. Katılımcıların yaşları 19-23 arasında değişmektedir. İki katılımcı Sosyal Hizmet, iki katılımcı Hukuk, bir katılımcı Psikoloji, bir katılımcı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, bir katılımcı Hemşirelik, bir katılımcı Elektrik ve Elektronik Mühendisliği, bir katılımcı Bilgisayar Mühendisliği, bir katılımcı Makine Mühendisliği, bir katılımcı Peyzaj Mimarlığı, bir katılımcı Kamu Yönetimi ve Siyaset, bir kişi Kimya ve bir kişi de Özel Eğitim Öğretmenliği bölümünde okumaktadır.

2. Ekolojik Bilgi ve Farkındalık

Bu tema, öğrencilerin çevreye ilişkin bilgi düzeylerini, ekolojik kavramları nasıl tanımladıklarını ve çevresel farkındalıklarını ne ölçüde içselleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların doğa-insan ilişkisine dair algıları, çevreye yönelik duyarlılıkları ve ekolojik kavramlara dair bilgi tutarlılıkları bu temada ele alınmıştır.

2.1. Çevreye Etki Üzerine Düşünceler

Bireylerin çevreye olan etkileri, bireysel alışkanlıklar ve toplumsal bilinç düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Katılımcılar, çevreye zarar vermeme çabasını öncelikli bir sorumluluk olarak görmüştür. Çöp atmamak, sigara izmaritlerini uygun şekilde imha etmek ve plastik kullanımını azaltmak gibi davranışlarla çevreye daha duyarlı bir tutum sergilemeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir:

“Günlük yaşamımda çevreye çöp atmamaya özen gösteririm ve çevreme de bu konuda duyarlılık kazandırmaya çalışırım. Özellikle çöp atanları uyarmaya gayret ederim.” (K1)

“Mesela arabayla giderken özellikle ormanlık alanlardaki yol kenarına atılmış çöpleri görünce insanların ne kadar acımasız olduğunu düşünürüm. Sahilde, kayaların arasına sıkıştırılmış şişeler, çekirdek kabukları falan görünce de aynı şekilde sinirleniyorum.” (K3)

“Peçete ve ıslak mendil gibi ürünleri kullanırken nasıl geri dönüştürüleceğini düşünüyorum ve bu tür ürünleri çok fazla kullanmamaya çalışıyorum.” (K5)

“Mümkün mertebe çevremi korumaya dikkat ederim. Özellikle sigara izmaritlerini yere atmamak gibi küçük ama önemli detaylara önem gösteririm.” (K13)

Bazı katılımcılar ise bireysel etkilerinin küresel çevresel zararlarla kıyaslandığında çok küçük olduğunu belirtmiş ve bu durumun farkındalıklarını olumsuz etkileyebildiğini ifade etmiştir:

“Benim çevreye verdiğim zarar, küresel düzeyde verilen zararlar kıyaslanınca çok küçük kalıyor. O yüzden doğa üzerindeki etkilerimiz hakkında pek vicdan azabı çekmiyorum.” (K2)

Çevre, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu anlayış doğrultusunda katılımcılar, çevreye yönelik davranışlarını şu şekilde şekillendirmişlerdir:

“Benim dışımda da yaşayan insan ve canlıların olduğunun farkındayım ve onların da yaşam alanlarına saygı duymaya çalışıyorum.” (K4)

“Doğayı kendi evimize benzetirsek, evimizi ne kadar temiz tutarsak o kadar sağlıklı ve uzun bir yaşam süreriz. Aynı şekilde doğaya ne kadar iyi bakarsak, onun da bize o kadar iyi bakacağını düşünüyorum.” (K7)

2.2. Ekolojik Bilgi ve Kavram Karmaşası

Ekolojik ayak izi kavramına dair bilgi seviyesi katılımcılar arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Kavramı doğru bilenler, eksik bilgiye sahip olanlar, karbon ayak iziyle karıştıranlar ve tahminlerde bulunanlar gibi farklı gruplar dikkat çekmektedir:

“Ekolojik ayak izi, kullandığımız ürünlerin doğa üzerindeki etkileriyle ilgili bir kavram diye biliyorum.” (K5)

“Ekolojik ayak izi kavramını duydum. Karbon ayak izi gibi kavramları da içerisine alan ekolojik ayak izi, bireylerin doğal çevrede bıraktıkları izleri ve sürdürülebilir çevreyi nasıl etkilediklerini ölçen bir terim diyebilirim.” (K8)

“Ekolojik ayak izi, insanların doğal çevreye bıraktığı tüm etkileri kapsayan bir kavram.” (K9)

“Ekolojik ayak izi, her insanın dünyada bıraktığı çevresel etkiyi ifade ediyor.” (K14)

Bazı katılımcılar, kavramı daha önce duymamış olmalarına rağmen, geri dönüşüm, çevresel zarar veya doğaya saygı gibi genel çevre bilinciyle ilişkilendirerek tahminlerde bulunmuşlardır:

“Ekolojik ayak izini daha önce hiç duymadım ama geri dönüşüm gibi doğaya zarar vermemekle ilgili bir şey olabilir.” (K4)

“Duydum ama detaylı bir bilgiye hâkim değilim. Bildiğim kadarıyla doğayla insan arasındaki uyumu tanımlayan bir kavram.” (K6)

“Ekolojik ayak izini daha önce duymadım ama sürdürülebilirlik ve çevre koruma ile ilgili bir kavram olabileceğini düşünüyorum.” (K13)

Ekolojik ayak izi kavramını daha önce hiç duymadıklarını belirten katılımcılar, bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir:

“Ekolojik ayak izi kavramını daha önce hiç duymadım.” (K4)

“Ekolojik ayak izini daha önce duymadım.” (K13)

“Ekolojik ayak izi diye bir kavramı hiç duymadım.” (K14)

Katılımcı K10, ekolojik ayak izi kavramını karbon salınımıyla ilişkilendirmiş, ancak kavramı yalnızca karbon salınımı üzerinden tanımlayarak eksik bir bilgi sunmuştur.

Ayrıca, kavramın hesaplanma yöntemine dair yanlış bir açıklamada bulunmuştur. Bu durum, kavramlar arasındaki ayrımın ve kapsamının daha net bir şekilde bireylere kazandırılması gerektiğini göstermektedir:

“Evet, daha önce duydum. Ekolojik ayak izi, insanların doğaya bıraktığı karbon salınımlarını ifade ediyor. Hatırladığım kadarıyla bu kavram, dünyadaki karbon oranının insan sayısına bölünerek hesaplanmasıyla belirleniyor.” (K10)

3. Davranış Ve Alışkanlıklar

Davranış ve alışkanlıklar teması, öğrencilerin çevreye yönelik farkındalıklarının günlük yaşam pratiklerine ne ölçüde yansıdığını incelemektedir. Katılımcıların enerji ve su tüketimi, geri dönüşüm, ulaşım tercihleri gibi alanlardaki alışkanlıkları ve bu davranışları şekillendiren ekonomik ya da ekolojik kaygıları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

3.1. Günlük Çevresel Pratikler

Katılımcıların çoğu, enerji tasarrufu konusunda çeşitli önlemler aldıklarını belirtmiştir. Özellikle gereksiz ışıkları kapatmak ve prizde cihaz bırakmamak gibi bireysel davranışlar ön plana çıkmıştır:

“Gereksiz ışıkları kapatmaya dikkat ediyorum. Televizyonu izlemiyorsam mutlaka kapatırım ve prizde gereksiz cihaz bırakmamaya özen gösteririm.” (K1)

“Televizyon ışığı odayı yeterince aydınlatıyorsa odanın ışığını kapatırım, prizde de bir şey bırakmamaya dikkat ederim.” (K3)

“Enerji tasarrufu için gereksiz gördüğüm lambaları kapatırım ve prizde kullanılmayan cihazları mutlaka çıkarırım. Fırını kullanırken de aynı anda birden fazla yemek pişirerek enerji tasarrufu sağlamaya çalışıyorum.” (K5)

“Enerji konusunda elimden geldiğince dikkat ediyorum. Mesela boş yere çalışan aletlerin fişini mutlaka çekirim ve gereksiz ışıkları kapatırım.” (K9)

“Elektrik tasarrufu için ışıkları gereksiz yere açık bırakmamaya dikkat ediyorum. Isınmak için doğalgazı sadece ihtiyacım kadar kullanıyorum ve uzun süre çalışmam gerektiğinde şarjlı masa lambası kullanıyorum.” (K13)

Katılımcılar, su tüketimi konusunda farkındalık gösterdiklerini ve genellikle tasarruf sağlamaya yönelik

adımlar attıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle diş fırçalama, el yıkama ve duş alma gibi günlük alışkanlıklarda suyun boşa harcanmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Bunun yanında bazı katılımcılar, bulaşık yıkama sırasında tasarruf yöntemlerini uyguladıklarını ifade etmiş, suyun sınırlı bir kaynak olduğunu belirterek gelecekteki su kıtlığına dair endişelerini dile getirmişlerdir:

"Duş alırken suyu kullanmadığım anlarda, örneğin saçlarımı şampuanlarken suyu kapatırım. Dişimi fırçalarken de buna dikkat ederim." (K3)

"Su tüketiminde dikkatliyim. Bulaşık yıkarken, dişimi fırçalarken ve duş alırken suyu boşa akıtmam. Hatta suyu fazla kullanan birini görürsem uyarırım." (K4)

"Diş fırçalarken ya da bulaşık yıkarken suyu boşa akıtmamaya çalışıyorum."

Temizlikte kullandığımız suyu ise daha sonra balkon yıkamak için değerlendiriyoruz." (K5)

"Su tüketiminde oldukça dikkatliyim, özellikle duş sırasında suyu çok kullanmamaya çalışırım." (K7)

"Su tüketimi konusunda biraz daha hassasım. İleride su savaşlarının ve su kıtlığının yaşanabileceğini düşündüğüm için bu konuda dikkatli olmaya çalışıyorum." (K9)

"Elimi yıkarken, dişimi fırçalarken suyu boşa harcamamaya çalışırım. Suların gereksiz yere harcanmasına dikkat ederim. Suların geri dönüştürülmesini gerektiğini düşünüyorum çünkü içme sularının dünyada az bir yoğunlukta olduğunu biliyorum." (K11)

"Özellikle bulaşık yıkarken çok fazla su harcamamaya dikkat ediyorum. Eğer fazla bulaşık varsa, su tasarrufu için leğende yıkamayı tercih ediyorum." (K13)

Sınırlı sayıda katılımcı, ulaşım tercihlerinde çevre dostu alışkanlıklarından bahsetmiştir:

"Ulaşımında ise yakın mesafelerde toplu taşımayı tercih etmek yerine yürümeyi tercih ederim çünkü hem sağlıklı hem de gereksiz yakıt tüketimini azaltmış oluyorum." (K3)

"Ulaşımında ise yakın yerlere yürüyerek gitmeyi tercih ederim." (K6)

Sınırlı sayıda katılımcının bu alışkanlıklarından bahsetmesi, bireylerin çevresel etkilerini azaltma konusundaki farkındalığının ulaşım tercihlerine tam olarak yansımadığını göstermektedir. Kişisel rahatlık ve konforun da toplu taşıma veya çevre dostu ulaşım alışkanlıklarının

benimsenmesinde önemli bir engel olduğu anlaşılmaktadır:

"Ulaşımında ise mecburen toplu taşımayı kullanıyorum. Şahsi bir aracım olsaydı da, konfor açısından tercihim bu yönde olurdu." (K1)

"Ulaşım konusunda özel aracım varsa toplu taşımayı tercih etmem. Öncelikle kendi rahatımı düşünürüm açıkçası." (K13)

Katılımcıların en çok dikkat etmeye çalıştıkları alanlardan birisinin geri dönüşüm alışkanlıkları olduğu görülmüştür. Birçok katılımcı, özellikle plastik şişeler, atık piller ve kâğıtlar gibi geri dönüştürülebilir malzemelerin uygun kutulara atılmasına özen göstermektedir. Bazı katılımcılar, atık yağları belediyelere teslim etme gibi daha spesifik uygulamalardan bahsetmişlerdir:

"Geri dönüşüm konusunda çok dikkat ederim. Kullanılmış materyalleri mutlaka geri dönüşüm kutularına atmaya özen gösteririm." (K1)

"Kâğıt kullanımına dikkat ederim. Kullanılmış kâğıtları müsvedde olarak kullanırım. Ayrıca plastik yerine cam malzemeler kullanmaya çalışırım." (K4)

"Geri dönüşüm konusunda özenliyimdir. Cam kavanozları ve pilleri, uzak bile olsa geri dönüşüm kutularına götürmeye çalışırım. Su alırken plastik yerine cam şişeleri tercih ederim." (K5)

"Plastik şişeleri ayrı bir poşette biriktirip çöpün yanına koyuyorum ki plastik toplayanlar kolayca alabilsin. Ayırıştırılmış çöp kutuları varsa da mutlaka uygun olanına atarım." (K7)

"Geri dönüşüm konusunda dikkatliyim. Örneğin, hazır su tüketiyoruz ve plastik şişeleri biriktirip geri dönüşüme veriyoruz. Ayrıca, kullandığımız atık yağları lavaboya dökmek yerine şişelerde biriktirip belediyeye teslim ediyoruz." (K12)

"Atık pilleri ve atık yağları ayrı bir şekilde topluyorum. Kitapları ve kâğıtları geri dönüşüme gönderiyorum. Günlük çöplerimi de ayırıştırılmış kutular varsa mutlaka uygun olanına atmaya dikkat ederim." (K13)

Bununla birlikte, geri dönüşüme daha az dikkat eden bazı katılımcılar, yalnızca ayırıştırılmış çöp kutularına ulaştıklarında bu alışkanlığı uyguladıklarını belirtmişlerdir:

"Geri dönüşüm konusunda; eğer elimde tek bir çöp varsa ve geri dönüşüme ayrılmış çöp kutularının bulunduğu bir yerdesem onu uygun dönüşüm kutusuna atarım. Ama evimde kullandığım ürünleri özellikle ayırmam." (K3)

"Geri dönüşüm kutuları varsa çöplerimi ayırarak atıyorum ama özellikle dikkat etmem." (K6)

"Geri dönüşüm konusuna gelince, açıkçası sadece ayrıştırılmış çöp kutuları varsa çöplerimi ayırıyorum. Ama özellikle bunun için ekstra bir çaba gösterdiğim söylenemez." (K9)

"Geri dönüşüm konusunda ise pil ve kâğıt atıklarına dikkat ediyorum. Plastik atıklarımı da eğer ayrıştırılmış kutular varsa uygun olanına atmaya çalışıyorum." (K14)

Genel olarak, geri dönüşüm alışkanlıkları konusunda farkındalık seviyesi yüksek olmakla birlikte, katılımcıların bir kısmı bu alışkanlığı düzenli bir pratiğe dönüştürmekte zorluk yaşadıklarını dile getirmiştir. Bu durum, bireylerin geri dönüşüm konusundaki bilinçlerinin artırılması ve daha erişilebilir altyapıların sağlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3.2. Ekonomik ve Ekolojik Kaygılar

Katılımcılar, günlük alışkanlıklarını şekillendirirken görece daha çok ekolojik kaygılar sebebiyle hareket ettiklerinden bahsetmişlerdir. Çevreye verilen zararı en aza indirme çabası, kaynakların tükenmesini önleme ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma gibi motivasyonlar, katılımcıların ekolojik kaygılarını ön plana çıkarmaktadır:

"Ekolojik kaygılarım daha baskın diyebilirim. Elimden geldiğince çevreye minimum zarar vermeye çalışıyorum." (K2)

"Ekonomik kaygıları da gözetiyorum ama ekolojik kaygılar daha baskın. Dünyamızın geleceği hakkında endişeli olduğum için ekolojik yönden daha çok dikkat etmeye çalışıyorum. Bu kaygılar beni çevre konusunda daha dikkatli davranmam için teşvik ediyor." (K5)

"Ekolojik kaygılar ön planda oluyor. Küçüklükten bu yana okulda bize öğretilen şey hep doğayı korumamız üzerineydi. Bende doğru olan şeyin bu olduğunu düşündüğüm için yapıyorum. Gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir dünya bırakmak için ekolojik kaygıların daha ön planda olması gerektiğini düşünüyorum." (K7)

"Daha çok gelecekte yaşanabilecek krizleri düşünerek hareket ediyorum. Özellikle su konusunda duyarlı olmamın sebebi, gelecekte suyun çok daha değerli ve zor bulunabilir bir kaynak olacağını düşünmem. Bu yüzden su tasarrufuna önem veriyorum." (K9)

"Ekolojik kaygılar daha ön planda diyebilirim. Mesela bir ay boyunca su tüketimimiz genelde aynı seviyede oluyor.

Dişimizi fırçalarken suyu açık bırakmamız faturanıza cüzi bir miktar olarak yansır ama herkes aynı şekilde düşünerek suyunu gereksiz durumlarda kapatmazsa bunun sonucunda toplam su tüketimi daha fazla artmış oluyor. Bu da kaynakların hızlı tükenmesine sebep oluyor." (K11)

Hayat pahalılığı, enflasyon ve ekonomik koşulların zorlukları, katılımcıların çevre dostu davranışlar sergilemekte zorlanmalarına neden olmuştur. Özellikle ülkenin ekonomik koşulları ve yaşam maliyetinin yüksekliği, çevresel farkındalıkları uygulamada bir engel olarak görülmektedir. Bu durum, bireylerin çevreye yönelik eğilimlerinin ekonomik şartlarla doğrudan ilişkili olduğunu ve daha iyi ekonomik koşulların çevresel davranışları artırabileceğini göstermektedir:

"Ekonomik kaygılar daha baskın oluyor. Eğer ekonomik durumum daha iyi olsaydı, ekolojik açıdan daha dikkatli olurdum diye düşünüyorum." (K4)

"Günümüz şartları dolayısıyla daha çok ekonomik kaygılar yüzünden dikkat etmeye çalışıyorum ama şartlar bu şekilde olmasaydı ekolojik sebepler daha etkili olabilirdi." (K6)

"Ekonomik kaygılar genellikle daha baskın oluyor. Özellikle enflasyonun bu kadar yüksek olduğu bir dönemde, genellikle ekonomik kaygı içerikli hareket ediyoruz. Eğer enflasyon bu kadar yüksek olmasaydı ekolojik eğilimin daha yüksek olacağını düşünüyorum." (K8)

"Ekonomik kaygılar daha baskın diyebilirim. Ülkemizdeki hayat pahalılığı, yaşam şeklimizi buna göre düzenlememize neden oluyor." (K12)

K10 diğer katılımcılardan farklı olarak ne ekonomik ne ekolojik kaygılarla alakalı olmadığını ifade etmiştir:

"Aslında ikisi de değil. Ailemden böyle gördüğüm için bunlar benim için bir tutum değil, alışkanlık. Ekolojik veya ekonomik açıdan bir kaygı gütmekten yaptığım şeyler." (K10)

4. Üniversite ve Çevresel Etkinlikler

Bu tema kapsamında, üniversite ortamının ekolojik farkındalığın gelişimindeki rolü ele alınmaktadır. Öğrencilerin üniversitede yürütülen çevre dostu faaliyetlere katılım düzeyleri, bu etkinliklere yönelik farkındalıkları ve ders içeriklerinde çevre bilincine yer verilmesine ilişkin görüşleri incelenmiştir.

4.1. Üniversitede Çevre Dostu Faaliyetlere Katılım

Katılımcıların bir kısmı, üniversitede düzenlenen çevre dostu faaliyetlerden haberdar olmadıklarını ve bu tür etkinliklere katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Etkinliklerin duyurulma eksikliği veya çevresel faaliyetlere yönelik farkındalığın düşük olması, katılımın sınırlı kalmasına neden olmuştur:

"Üniversitemizde yapılan diğer etkinlikler hakkında da bir bilgin yok ve arkadaş çevremde de bu tür faaliyetlere katılan birine rastlamadım." (K1)

"Mutlaka olmuştur okulda ama ben hiç duymadım." (K7)

"Bu konuyla ilgili çok fazla bir faaliyet olduğunu duymadım. Ama böyle etkinlikler düzenlense katılmak isteyebilirdim." (K9)

Bazı katılımcılar, çevre dostu faaliyetlerden haberdar olduklarını ancak bu tür etkinliklere katılma fırsatı bulamadıklarını veya katılmak için özel bir çaba göstermediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, bireylerin çevresel etkinliklere yönelik ilgisinin artırılması gerektiğini göstermektedir:

"Bazen çeşitli kulüplerin ya da toplulukların etkinliklerinden haberdar oluyorum ama açıkçası bu tarz faaliyetlere katılmak için özen göstermiyorum." (K3)

"Öğrenci topluluklarının ara sıra etkinlik yaptığını duyuyorum. Mesela çöp toplama gibi etkinliklerden haberdarım ama hiç katılmadım." (K6)

"Evet, çeşitli öğrenci kulüplerinin düzenlediği etkinliklerden haberim var. Örneğin, çöp toplama etkinlikleri, doğa yürüyüşleri ve ekolojik okuryazarlık eğitimleri gibi çevre dostu faaliyetlerin düzenlendiğini biliyorum. Ancak şimdiye kadar bu tür etkinliklere katılma fırsatım olmadı." (K10)

"Toplulukların gerçekleştirdiği atık kapak ve atık pil toplama gibi etkinlikleri duymuştum." (K14)

Katılımcılar arasında çevre dostu etkinliklere katıldıklarını belirtenler de bulunmaktadır. Bu katılımcılar, ağaç dikme, enerji odaklı toplantılar veya çevre projeleri gibi etkinliklerde yer almışlardır. Ancak katılımları genellikle sınırlı kalmıştır:

"Öğrenci topluluklarının yaptığı etkinliklerden haberim var ama çok fazla katıldığımı söyleyemem. Bir kere ağaç dikme etkinliğine katılmıştım, o kadar." (K2)

"Okuduğum bölümden kaynaklı olarak gerçekleştirilen bazı faaliyetler hakkında bilgi sahibiyim. Hatta enerji odaklı toplantılara ve kongrelere katıldığım oldu. Bilgi açısından faydalı etkinliklerdi ama yine ekonomik kaygılar yüzünden bu bilgileri günlük hayatıma uygulayabildiğimi düşünmüyorum." (K8)

Katılımcıların büyük bir kısmı, Sakarya Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Topluma Katkı ve Sürdürülebilirlik Ofisi (TOKAS) birimi ve projeleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, birimin tanıtımının yetersiz kaldığını göstermektedir:

"TOKAS'tan ve faaliyetlerinden haberim olmadı hiç." (K1)

"Hayır, TOKAS birimiyle ilgili bir şey duymadım." (K5)

"TOKAS'ın faaliyetleri hakkında herhangi bir bilgin yok." (K8)

"TOKAS diye bir birimi hiç duymadım." (K11)

TOKAS birimi hakkında bilgi sahibi olan tek bir katılımcıya rastlanmıştır. Farkındalık festivali ve Dumansız Kampüs Projesi gibi etkinliklerden haberdar olduğunu belirtmiştir:

"TOKAS'tan haberim var. Dumansız kampüs projesi ve farkındalık festivali gibi etkinliklerden haberdarım." (K13)

4.2. Ders İçeriklerinde Ekolojik Farkındalık

Üniversitelerde ekolojik farkındalık derslerinin olmadığını belirten ve bu derslerin gerekliliğini savunan katılımcılar mevcuttur. Farkındalık oluşturmak ve çevre bilincini artırmak amacıyla bölümlerde seçmeli ya da zorunlu olarak bu derslerin sunulması gerektiği ifade edilmiştir:

"Hayır yok ama her bölümde seçmeli ders dahi olsa olabilir diye düşünüyorum. Çünkü hangi bölümü okursak okuyalım hepimiz aynı dünyada yaşıyoruz. Yaşadığımız çevreye iyi davranma konusunda farkındalığımız olmalı." (K3)

"Kimya bölümünde okuyorum ve şu an böyle bir dersimiz yok. Seçmeli bir ders olarak eklenebilir diye düşünüyorum. Doğaya zarar verebilecek maddelerle çalıştığımız için ekolojik kavramlarla ilgili farkındalık kazanmak önemli olabilir." (K13)

"Özel eğitim bölümünde okuyorum ve bu tür bir dersimiz yok. Üniversitenin ortak seçmeli dersleri arasında "Sürdürülebilir Kalkınma" adlı dersi alıyorum. Bence her

bölümde, seçmeli de olsa bu tür dersler olmalı. Özellikle özel eğitim öğretmenleri olarak dezavantajlı bireyleri yetiştiriyoruz. Onlara basit davranışları, mesela çöp atmamak gibi alışkanlıkları kazandırabiliriz." (K14)

"Alanım gereği mi bilmiyorum ama bence bu konuyla ilgili dersler çok önemli. Biz peyzaj mimarlığı çevre ile doğrudan çalışıyoruz. Öğrencilerde bu gibi farkındalıkların lisans öğrenciliğinde kazandırılması gerekli" (K17)

Ekolojik farkındalık derslerinin bulunmadığını ifade eden bazı katılımcılar, bu tür derslerin gerekli olmadığını belirtmiştir. Mesleki açıdan katkı sağlamadığını düşünen katılımcılar, bu derslerin zorunlu bir ihtiyaç olmadığını vurgulamışlardır:

"Bu tür dersler bölümümde yok ve gerekli de bulmuyorum. Sosyoloji öğrencisi olarak toplumun farklı katmanlarıyla ilgileniyoruz. Bu konunun sosyolojik katmanlara doğrudan dahil edilmesi gerektiğini düşünmüyorum." (K1)

"Böyle dersler bulunmuyor. Ekolojik farkındalık derslerinin seçmeli olarak sunulabileceğini düşünüyorum ama zorunlu olmasını gerekli bulmuyorum çünkü bize mesleki açıdan bir fayda sağlayacağını düşünmüyorum." (K10)

Ekolojik farkındalık derslerinin bulunduğunu belirten görüşler, bu derslerin hem bireysel hem de mesleki farkındalık açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle Çevre Hukuku ve Deniz Hukuku gibi derslerin, çevreyle ilgili düzenlemeler ve farkındalık oluşturma açısından önemli katkılar sağladığı ifade edilmiştir:

"Evet, Çevre Hukuku ve Deniz Hukuku dersleri alıyoruz. Bence bu dersler farkındalık yaratmak açısından önemli. Çünkü bu sayede hem bireysel olarak hem de mesleki açıdan bilinçleniyoruz." (K4)

"Seçmeli olarak Çevre Hukuku dersi var ama ben almadım. Bu ders, insanlarla doğal çevre arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarını içeriyor. Hukuk bölümünde kesinlikle gerekli bir ders olduğunu düşünüyorum. Sonuçta hukuk, bireylerin ve toplumun davranışlarını ortak bir zeminde düzenliyor." (K7)

"Kamu yönetimi öğrencisiyim ve Çevre Politikası dersini almam sayesinde bugünün kaynaklarının yarınlara yokmuşçasına tüketilmemesi gerektiğini anladım. Geleceğin kamu politikacıları ve karar vericilerinin bu konuda farkındalığa sahip olması sağlanmalı." (K12)

Ekolojik farkındalık üzerine derslerin var olduğunu belirten katılımcılar arasında, bu derslerin öncelikli bir gereklilik olmadığına yönelik düşünceler de öne çıkmıştır. Bazı katılımcılar, insan odaklı çalışmaların daha önemli olduğunu vurgulayarak ekolojik konuların ikinci planda değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır:

"Ekolojik sosyal hizmet dersi almıştım. Dersin önemli olduğunu düşünüyorum ama sosyal hizmetin öncelikli olarak insan odaklı olduğunu düşünüyorum. Doğayı düşünmek belki biraz daha sonra ele alınması gereken bir konu olabilir." (K2)

5. Çevresel Sorunlar ve Öneriler

Çevresel sorunlar ve önerileri teması, öğrencilerin çevreyle ilgili mevcut sorunlara dair algılarını ve çözüm önerilerini kapsamaktadır. Katılımcılar, geri dönüşüm altyapısının yetersizliği, toplumsal bilinç eksikliği, yasal düzenlemelerdeki boşluklar ve motivasyon engelleri gibi konulara dikkat çekmiştir.

5.1. Geri Dönüşüm Alt Yapısı

Katılımcıların büyük çoğunluğu, ülkedeki geri dönüşüm altyapısının yetersizliğinden şikâyet etmiş ve bu durumun geri dönüşüm çabalarını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Geri dönüşüm kutularının yeterli sayıda olmaması ve mevcut altyapının yetersizliği, bireylerin motivasyonunu düşürmüş ve atıklarını ayrıştırma alışkanlığını sınırlamıştır. Birçok katılımcı, daha yaygın ve erişilebilir geri dönüşüm kutuları ile sistemin teşvik edilmesi durumunda, atıklarını daha dikkatli bir şekilde ayrıştırabileceklerini ifade etmiştir:

"Geri dönüşüm kutuları daha fazla olsa bende daha dikkatli olabilirdim. Çünkü ben evimde bunları ayrıştırırsam bile aynı yere atmak zorunda kaldığım için ayırmanın anlamsız olduğunu düşünüyorum." (K3)

"Çöpleri ayrıştırmak istesem bile uygun atık kutuları olmadığı için bu çabam boşa gidiyor gibi hissediyorum." (K4)

"Aslında bu ayrıştırma süreçleri için çok pratik uygulamalar yapılabilir, makine destekli ayrıştırma yolları olabilir ama sanırım bunlar çok kullanılmıyor. Bu yüzden altyapı yetersiz kalıyor ve insanlar geri dönüşümü hakkıyla yapamıyor" (K16)

"Geri dönüşüm kutularının olmaması büyük bir eksiklik.

Dikkat etmek istediğim bir konu aslında ama etrafımda geri dönüşüm kutusu olmadığı zaman çok da çaba harcamak içimden gelmiyor. Çünkü bir karşılığı yok. Ayırsam bile uygun atacak yerim yok." (K6)

"Çöp konusunda kurumsal bazda çalışmalar yapılması gerektiğini düşünüyorum. Devletin bu alanda daha fazla geri dönüşüm konteyneri ve altyapı sağlaması lazım." (K8)

"Geri dönüşüm konusunda en büyük sıkıntı yeterince kutu olmaması. İnsanlar da zaten kutuları yanlış kullanıyor. Belki Avrupa'daki gibi geri dönüştürülen ürünlere maddi bir karşılık verilirse insanlar daha istekli olabilir." (K11)

"Atık kutularının yetersiz olduğunu düşünüyorum. Eğer her sokakta giysi, kâğıt ve metal için ayrıştırılmış kutular olsa, geri dönüşüm çok daha kolay uygulanabilir." (K13)

5.2. Toplumsal Bilinç Eksikliği

Bazı katılımcılar ise bireylerin doğa dostu alışkanlıkları benimsemesinin önünde engel olarak toplumsal farkındalığın bu konuda eksikliğine dikkat çekmişlerdir:

"Daha geniş bir toplumsal bilinç oluştursa, bireylerin bu konuda daha istekli olacağını düşünüyorum." (K1)

"Bence en büyük problem, toplumda bu konuda yeterince farkındalık olmaması. Kendi adıma elimden geleni yapmak istesem de çevremde bu konuda yeterli altyapı ve destek göremediğim için motivasyonum düşebiliyor." (K9)

5.3. Yasal Düzenlemeler ve Uygulama Güçlükleri

Katılımcılar, yasal düzenlemelerin eksikliği ve uygulama güçlüklerinin çevre dostu alışkanlıkların benimsenmesinde önemli bir engel olduğunu ifade etmişlerdir. Fabrikaların yarattığı hava kirliliğinden elektrikli araçların yaygınlaşmasındaki altyapı eksikliğine kadar çeşitli sorunlar, bireylerin çevreye duyarlı davranışlarını sınırlamaktadır. Su kullanımında israfın önlenmesi ve geri dönüştürülemez maddelerin kullanımına yönelik düzenlemelerin yapılması gerektiği de vurgulanmıştır:

"Fabrikalar hem havamızı kirletiyor hem de umarsızca doğamıza zarar veriyor. Devletin fabrikaların yarattığı bu kirliliğin önüne geçmesi gerekiyor." (K4)

"Bu tarz kirlilikleri ölçmek ve takip etmek için güncel yazılımlar vardır bence. Aslında bunlar kullanılsa ve yasal denetimlere tabi olsa şirketler, herkes kurallara daha çok uyacaktır ve çevre daha az kirlenecektir" (K15)

"Su kullanılarak yapılan gösteri şovlarını da çok gereksiz

buluyorum. Barajlar kuruyorken ve dünyada temiz suya erişemeyen insanlar varken bu tür israfların önlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Devletin bu tür su tüketimlerini sınırlandırması şart bence." (K7)

"Çeşitli sektörlerde çok fazla geri dönüştürülemez madde kullanılıyor. Bazı ürünler vazgeçilemez hale geldiği için kullanmak durumunda kalıyoruz." (K8)

"Aracımı benzinli yerine elektrikli araçla değiştirmek isterdim. Ancak elektrikli araçların ömrü, şarj istasyonlarının yaygın olmayışı gibi sorunlar, beni fosil yakıtlı araç kullanmaya zorluyor. Bu konuda devletin daha fazla destek sağlaması gerektiğini düşünüyorum." (K12)

5.4 Motivasyon Eksikliği

Katılımcıların çoğu, ekolojik ayak izinin azaltılmasıyla ilgili günlük hayatta karşılaştıkları zorluklara karşın motivasyon eksikliği yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bireysel çabalarının çevredeki diğer insanların duyarsızlıkları nedeniyle yeterince etkili olmadığını düşündüklerini ve aile bireylerinin aynı hassasiyeti göstermemesi nedeniyle motivasyonlarının düştüğünü ifade etmişlerdir:

"Genel olarak baktığımda insanlar geri dönüşüm konusunda bile zorluk yaşıyorlar. Üç farklı çöp kutusu var ama hepsinin içine rastgele şeyler atılıyor. Böyle bir ortamda benim küçük çabalarım bazen gereksiz gibi algılanabiliyor ya da insanların dikkatini çekiyor. O yüzden cezai yaptırımların iyi bir motivasyon olabileceğini düşünüyorum." (K2)

"Örneğin su konusunda ben çok fazla dikkat ediyorum ama bir başkası bu konuya dikkat etmeyip benim harcamadığım, dikkat ettiğim suyu fazla harcadığında benim yapmış olduğum şeylerin yetersiz kaldığını ve anlamı olmadığını düşünüyorum." (K3)

"Bir grup zengin insanın dünyaya verdiği zarar, bizim yaptığımız küçük etkilerden çok daha büyük oluyor. Örneğin, onların özel jetleriyle seyahat etmeleri, tek başına birden fazla insanın birlikte oluşturabileceği olumsuz etkilerden çok daha fazla zarar veriyor. Bu yüzden kendi yaptığım küçük etkiler anlamsız gibi hissedebiliyorum." (K5)

"Aile evimde çevre dostu alışkanlıklara dikkat ettiğimde, diğer aile üyelerimin bu konuda aynı şekilde dikkat etmemesi bazen moralimi bozuyor. Böyle durumlarda sanki çabalarımın boşa gittiğini hissediyorum." (K10)

"Aile bireylerimin benim kadar dikkatli olmaması da

bazen motivasyonumu düşürüyor. Elimden geleni yapmaya devam ediyorum ama onların da aynı şekilde davranması, yaptıklarımın daha anlamlı olduğunu hissettirir ve beni daha çok motive ederdi." (K13)

Diğer katılımcılardan farklı olarak K14; soyut ve belirsiz çevresel uyarıların yerine daha somut ve çarpıcı bilgilerin kullanılması gerektiğini düşünmektedir:

"Su konusunda yıllardır kaynakların tükeneyeceği söyleniyor ama henüz böyle bir durumla karşılaşmadık. Bu yüzden bu tür söylemler bende çok etkili olmuyor. Bence daha somut verilerle topluma farkındalık kazandırılmalı. Soyut ve belirsiz ifadeler yerine çarpıcı ve net bilgiler verilirse, bu konuda daha fazla dikkat çekilebilir." (K14)

6. Ekolojik Tutum ve Öneriler

Bu tema, öğrencilerin çevresel farkındalığın artırılması ve sürdürülebilir davranışların yaygınlaştırılmasına yönelik tutum ve önerilerine yer vermektedir. Katılımcılar, çevre eğitiminin erken yaşlardan itibaren verilmesi, bireysel ve toplumsal sorumlulukların güçlendirilmesi, ayrıca teşvik edici ve caydırıcı sistemlerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

6.1. Çevresel Eğitim ve Bilinçlendirme İhtiyacı

Çoğu katılımcı, çevresel bilincin çocukluktan itibaren kazandırılması gerektiğini ve bu alışkanlıkların çocukluk döneminde edinilmesinin önemli olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar, çocukların küçük yaşlardan itibaren çevreye duyarlı yetiştirilmeleri gerektiğini vurgulayarak, bu sürecin eğitim müfredatları ve aile içi farkındalık çalışmalarıyla desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, doğayla iç içe büyüyen çocukların çevre koruma konusunda daha bilinçli olacağı, şehir hayatında büyüyen çocukların ise bu farkındalığı kazanmakta zorlanabileceği dile getirilmiştir. Çevre bilincinin sadece okullarda verilen derslerle sınırlı kalmaması, ailelerin de bu süreçte aktif katılım göstermesi gerektiği ifade edilmiştir:

"Bence bir insan, neyi koruyacağını bilmiyorsa, korumak istemez. O yüzden çocukları küçük yaşlardan itibaren çevreye duyarlı yetiştirmek lazım. Mesela doğayla iç içe büyüyen çocuklar, neyi kaybedeceklerini daha iyi anlar. Ama şehirde büyüyen çocuklar hiç doğa görmeden yaşarlarsa neyi kaybedeceklerini bilmedikleri için koruma eğilimleri de olmayabilir." (K3)

"Öncelikle hepimizin bilinçlenmesi gerekiyor. Bence bu

bilinçlenme süreci okullardan başlamalı. Okullarda hem velilere hem de çocuklara ulaşarak toplumun büyük bir kesimi çevre konusunda bilinçlendirilebilir." (K5)

"Biz küçükken ilkokulda çevremizi korumamız gerektiği öğretildiğinde bu konuda şimdiki nesile göre daha çok dikkat ediyorduk bence. Küçük bir kardeşim var ve bunu onda gözlemleyebiliyorum." (K6)

"Okullarda çocuklara çevre bilincini küçük yaşlardan itibaren aşılacak gerekiyor. Bunun için müfredatlarda uygun dersler yer almalı. Çevreyi kirletenlere ise caydırıcı cezalar uygulanmalı diye düşünüyorum." (K7)

"Okullarda çevre bilinci küçük yaşlardan itibaren öğretilmeli. Ancak bunun sadece derslerle sınırlı kalmaması gerekiyor. Çocukların sürekli karşısına çıkacak şekilde farkındalık çalışmaları yapılmalı. Evde bile aileler çocuklarıyla birlikte kompost yapabilir ya da saksıda bitki yetiştirebilir." (K14)

6.2. Bireysel ve Toplumsal Sorumluluklar

Katılımcılar, bireysel ve toplumsal sorumlulukların çevre bilincinin geliştirilmesindeki önemini vurgulamışlardır. Sosyal medyanın çevresel sorunlara dair farkındalık yaratmada güçlü bir araç olarak kullanılabileceği ifade edilmiş, ancak bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediği belirtilmiştir. Aynı zamanda, sosyal medyanın tüketim alışkanlıklarını olumsuz etkilediği, bu durumun kontrol altına alınması için daha bilinçli kullanım ve denetim mekanizmalarının devreye sokulması gerektiği de dile getirilmiştir. Büyük şirketlerin üretim süreçlerinde çevreye verdikleri zararların azaltılması ve bu konularda daha sorumlu davranışları gerektiği de katılımcıların dikkat çektiği önemli noktalardan biridir:

"Ayrıca sosyal medya günümüzde kitleler üzerinde bu kadar etkiliyken çevresel sorunları görmezden geliyor. Sosyal medyanın etkisiyle çevre bilinci hakkında daha çok unsurla karşılaşmak bu konuda algımızı güçlendireceği için sosyal medyanın araç olarak kullanılabileceğini düşünüyorum." (K6)

"En önemli payın büyük şirketlerde olduğunu düşünüyorum. Örneğin; üretim esnasında ortaya çıkan katı atıkların denizlere ve akarsulara dökülmesi, ekolojik ayak izinin bir parçası olan karbon ayak izinin azaltılması, hava kirliliğine sebep olan zararlı gazların filtrelenmesi, sıvı atıkların arıtılmadan denizlere ve akarsulara ve toprağa karışması konuları oldukça önemli." (K11)

"Sosyal medyanın bizi tüketim toplumu haline getirdiğini düşünüyorum ve bu durumu değiştirmek için daha bilinçli kullanılmalı. Olumsuz etkileri engellemek için denetimler artırılmalı." (K13)

Katılımcılar, devletin çevresel sorunlara yönelik alması gereken sorumlulukları çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. Su kaynaklarının temiz tutulması ve bu konuda daha sıkı önlemler alınmasının, bireylerin çevreye olan tutumlarında olumlu etkiler yaratacağı belirtilmiştir. Ayrıca, sürdürülebilir enerjiye daha fazla önem verilmesi, elektrikli araçların yaygınlaşması için gerekli altyapı çalışmalarının hızlandırılması ve çevreye zarar veren faaliyetlere yönelik cezaların artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Devletin bu konularda aktif rol alarak çevre koruma politikalarını güçlendirmesi gerektiği düşünülmektedir:

"Ayrıca devletin su kaynaklarımızın temiz olması hakkında önem göstermesi gerekiyor bence çünkü insanlar su kaynaklarının temiz olmadığını gördüğünde "Zaten burası kirli, ben de çöp atsam ne olur ki" diye düşünebilirler." (K3)

"Çevre denince benim aklıma ilk olarak çöp konusu geliyor. Yurtdışında olduğu gibi çöplerin ayrıştırılması gerektiğini ve toplumun da bu düzene ayak uydurması gerektiğini düşünüyorum." (K5)

"Sürdürülebilir enerjiye daha fazla önem vermemiz gerektiğini düşünüyorum. Elektrikli araçların yaygınlaşması için adımlar atılmalı ve bu süreç hızlandırılmalı. Ayrıca, devletin çevreye zarar veren faaliyetler için cezaları artırması gerekiyor." (K9)

"Yeşil alanları çok seviyorum ama her geçen gün yerlerine binalar yapılıyor. Çocuklarımız taşların arasında büyüyecek gibi geliyor. Bu yüzden, ormanlar kesilmeden daha uygun alanlara inşaat yapılması gerektiğini düşünüyorum." (K14)

Daha yaşanılabilir bir dünya için bireysel sorumluluk almak, çevresel sorunların çözümünde en temel adımlardan biri olarak görülmektedir. Her bireyin, günlük yaşamındaki küçük adımlarla doğaya duyarlı davranışlar sergilemesi, toplumsal farkındalığın oluşması ve çevresel etkilerin azaltılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu anlayışla hareket eden bireylerin oluşturduğu topluluklar, çevre bilincinin yaygınlaşmasına ve çevresel sorunların çözümüne büyük katkılar sunabilir, şeklinde ifade etmişlerdir:

"Bireyler olarak geri dönüşüm, enerji tasarrufu ve karbon ayak izimizi azaltmak gibi konularda daha fazla dikkat etmeliyiz." (K1)

"Bence bireysel sorumluluklarımız toplumdan daha önemli. Sonuçta toplum dediğimiz şey bireylerden oluşuyor. Bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı diyeceğim ama bu biraz klasik bir cevap olacak. Yine de bireysel olarak başlamak ve örnek olmak önemli diye düşünüyorum." (K2)

"İnsanların bencilliği bırakması gerekiyor. Son zamanlarda herkes bireysel hareket etmeye başladı ama bizim dışımızda da bir dünya ve bizden sonra gelecek nesiller var. O yüzden bazı fedakârlıklar yapmamız şart." (K4)

"Hepimizin çevre konusunda büyük sorumluluk olduğu kadar zorunlulukları da var. Bu zorunluluklardan doğan ekonomik kaygılar da var. Ama sadece sorumluluk anlamında bakarsak hepimizin temiz ve yaşanabilir bir çevre için öncelikle bireylerin çöp atmaması, geri dönüşüme dikkat etmesi, deodorant gibi çevreye zarar veren ürünleri daha bilinçli kullanması ve en önemlisi üretken olması gerektiğini düşünüyorum." (K8)

"Birey olarak, toplu taşıma araçlarını daha fazla tercih etmeliyiz ve bireysel otomobil kullanımını azaltmalıyız. Böylece zararlı gaz emisyonlarını düşürebiliriz. Ayrıca, enerji ve su tüketiminde tasarrufa önem vermeliyiz" (K10)

"Kaynakları daha etkin ve adil kullanmalıyız. Çevreyi bir araç olarak değil, bir değer olarak görerek hareket etmeliyiz." (K12)

"Birey olarak da herkes küçük adımlar atarsa, "damlaya damlaya göl olur" mantığıyla büyük bir fark yaratılabilir." (K14)

6.3. Caydırıcı ve Teşvik Edici Sistemler

Katılımcıların çoğu, caydırıcı yasal düzenlemelerin bireylerin davranışlarını değiştirme gücü olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Cezai yaptırımların bireylerin çevreye karşı daha duyarlı hareket etmelerine yol açabileceği, bu düzenlemelerin etkili bir motivasyon kaynağı olarak işlev görebileceği belirtilmiştir. Özellikle çevre kirliliği, çöp atma ve zararlı alışkanlıkların önlenmesinde cezaların caydırıcı etkisinin önemi ifade edilmiştir:

"Ben para cezalarının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Hatta fiziksel şekilde de cezalar olmalı. Örneğin birisi bu düzenlemelere uymuyorsa gidip iki ay boyunca belirli

bir yerde çöpleri toplayabilir. Bu uygulamalar ne kadar caydırıcı olursa o kadar işlevsel olur diye düşünüyorum." (K3)

"Ekolojik kaygılar nedeniyle değil, ceza alma korkusuyla başlayan bu davranışların zamanla alışkanlığa dönüşebileceğini düşünüyorum." (K4)

"Hukuk, insan davranışlarını düzenleyen bir sistem olduğu için topluma bu tür kuralları benimsetebilir. Cezai yaptırımların caydırıcı bir etkisi olduğuna inanıyorum. İnsanlar cezadan kaçınmak için bile olsa çevreye daha duyarlı davranmak zorunda kalır." (K7)

"Bence yasal düzenlemeler insan davranışlarını olumlu yönde değiştirme potansiyeline sahip. Çünkü insanlar genelde cezai yaptırımlardan çekindikleri için kurallara daha kolay uyum sağlarlar. Bu yüzden, bu tür düzenlemelerin gerekli olduğunu düşünüyorum ve kesinlikle destekliyorum." (K9)

"Kesinlikle yasal düzenlemelerin bireylerin davranışlarını değiştirme gücüne sahip olduğunu düşünüyorum. Devlet, en üst yaptırım gücüne sahip olduğu için bu yasalar, bireylerin çevre konusunda daha dikkatli hareket etmelerini sağlayabilir." (K12)

"Bence önce insanların içlerinden gelerek bu alışkanlıkları edinmeleri önemli ama yine de bu tür yasalar kesinlikle gerekli. Çünkü her şey halkın inisiyatifine bırakılmamalı. İnsanlar bir süre bu kurallara uymamakta ısrar etseler bile, ceza almamak için zamanla bu sistemi benimseyeceklerini düşünüyorum." (K13)

"Bu tür yasaların kesinlikle etkili olacağını düşünüyorum. Başta ceza korkusuyla yapılan davranışlar, zamanla alışkanlık haline dönüşebilir." (K14)

Bazı katılımcılar, Bolu şehrinde uygulanan cezai yaptırımlara değinerek bu uygulamanın başarılı sonuçlar doğurduğunu dile getirirken, bu tür yasaların diğer illerde de yaygınlaştırılması gerektiğini ifade etmişlerdir:

"Bolu örneğinde yere çöp atanların sayısının epeyce azaldığını okumuştum. Kendi yaşadığım yerde de bunları görmeyi çok isterim. Cezaların insanların üzerinde caydırıcı bir etkisi olduğu için kesinlikle bu uygulamalar tüm şehirlerde uygulanmalı ve yaygınlaştırılmalı." (K5)

"Kesinlikle etkili olduğunu düşünüyorum. Caydırıcı cezaların en büyük örneğini şu şekilde verebilirim: Yaşadığım şehirde yere sigara izmariti atmanın cezası 20 bin lira. Bolu'da bu kural uygulandığı için burası

Türkiye'nin en temiz illerinden biri olarak görülüyor. Bence bu tür yasal düzenlemeler diğer illerde de uygulanmalı." (K8)

"Bolu'da uygulanan yaptırımların çevre kirliliğini azalttığı biliniyor. Bu gibi düzenlemeler, toplumun çevreci bir tutum sergilemesine yol açabilir ve bireyleri alışkanlıklarını değiştirmeye teşvik edebilir." (K12)

Ayrıca, bazı görüşlerde cezai sistemin yanında ödül sisteminin de uygulanmasının bireyleri çevre dostu alışkanlıklara teşvik edebileceği ifade edilmiştir:

"Kesinlikle uygulanması gereken uygulamalar olduğunu düşünüyorum. Ceza sisteminin uygulanmasının yanında aynı zamanda ödül sistemi de uygulanabilir. Geri dönüşüm karşılığında belirli bir miktar ücret verilmesi uygulamasının gerekli olduğunu düşünüyorum. Yani hem ödül hem ceza sistemi kullanılmalı." (K11)

Diğer katılımcılardan farklı olarak, K6 yasal düzenlemelerin Türkiye'de etkin bir şekilde uygulanamayacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Katılımcı, bu durumun bireylerin bilinç düzeyinin düşük olmasından kaynaklandığını belirtmiş ve yalnızca yasaların çıkarılmasının yeterli olmayacağını, bu düzenlemelerin etkili olabilmesi için eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının da eş zamanlı olarak yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır:

"Bence etkili olabilir ama yine de kesin sonuç verir mi emin değilim. Yurt dışında bu uygulamalar gayet etkili ama bizim ülkemizde uygulansa dahi çok etkili olacağını düşünmüyorum. Çünkü bu konunun biraz da bilinç düzeyiyle ilgili bence. İnsanların çoğu zaten bu konuda bilinçsiz olduğu için devlet yasalar çıkarsa bile yeterli kontrolü sağlayamayabilir ve uygulamalar yetersiz kalabilir. O yüzden düzenlemelerin yanında eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının da yapılması gerektiğini düşünüyorum." (K6)

TARTIŞMA

Üniversite öğrencilerinin ekolojik farkındalık düzeylerinin incelendiği çalışmanın bu kısmında, araştırma kapsamında ulaşılan bulgular ilgili literatür eşliğinde değerlendirilmiştir. Ulusal literatürde üniversite öğrencilerinin çevre farkındalığı, çevresel tutumları ve ekolojik davranışlarını inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. İlgili Araştırmalar

Yazar/lar	Yıl	Konu	Yöntem	Örneklem
Bostancıoğlu vd.	2017	Çevre farkındalığı ve tutum düzeyleri	Nicel	Üniversite öğrencileri
Çakmak ve Özkan	2016	Ekolojik farkındalık ve yeşil tüketim alışkanlıkları	Nicel	Üniversite öğrencileri
Çetin vd.	2020	Üniversite öğrencilerinin çevresel yaklaşımları	Nicel	Üniversite öğrencileri
Günel vd.	2018	Ekolojik ayak izini azaltmaya yönelik eğilimler	Nicel	Biyoloji ve mühendislik bölümü üniversite öğrencileri
Irmak Kazazoğlu ve Erkal	2020	Çevre farkındalığı ve çevresel davranışlar	Nicel	Üniversite öğrencileri
Negiz ve Hayta	2021	Çevresel davranış ve çevre eğitimi	Nicel	Üniversite öğrencileri
Oktay vd.	2023	Ekolojik ayak izi farkındalığı	Nicel	Üniversite öğrencileri

İlgili literatür incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin çevre farkındalığı, çevresel tutumları ve ekolojik davranışlarını ele alan çalışmaların büyük ölçüde nicel yöntemlerle yürütüldüğü görülmektedir. Bu çalışmalar daha çok çevre farkındalığı ve çevresel davranış düzeylerinin belirlenmesine odaklanırken, bireylerin çevresel sorunları nasıl anlamlandırdığı, günlük yaşam pratiklerinde hangi deneyimleri yaşadığı ve davranışlarını etkileyen bireysel ya da yapısal faktörlerin nasıl şekillendiği sınırlı biçimde ele alınmıştır. Bu araştırma ise öğrencilerin ekolojik farkındalık deneyimlerini nitel bir bakış açısıyla derinlemesine inceleyerek literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bulgular, ekolojik farkındalığın bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarının birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. “Ekolojik Bilgi ve Farkındalık” teması öğrencilerin çevresel sorunlar ve ekolojik kavramlara ilişkin bilgi düzeylerini; “Ekonomik ve Ekolojik Kaygılar”, “Motivasyon Eksikliği” ve “Ekolojik Tutum ve Öneriler” başlıkları çevreye yönelik kaygı, sorumluluk ve duyarlılıklarını; “Davranış ve Alışkanlıklar” teması ise su tasarrufu, enerji kullanımı, geri dönüşüm ve ulaşım tercihleri gibi gündelik çevresel pratiklerini ortaya koymaktadır. Wang ve Zhang’ın (2021) bilgi–tutum–davranış modeli temelinde yürüttüğü çalışmada da çevresel bilginin çevre yanlısı tutum ve davranışla ilişkili olduğu, ancak tutumun davranışa dönüşmesinin çeşitli koşullardan etkilenebildiği belirtilmektedir. Benzehaf ve arkadaşlarının (2025) bulgularıyla da uyumlu olarak, bu çalışmada

çevresel bilgi ve olumlu tutumların her zaman doğrudan sürdürülebilir davranışlara dönüşmediği; ekonomik, sosyal ve kurumsal engellerin davranışsal sürekliliği sınırladığı görülmektedir.

Araştırma bulgularında, öğrencilerin görece en fazla dikkat ettikleri çevresel uygulamanın su tasarrufu olduğu anlaşılmıştır. Negiz ve Hayta’nın (2021: 166) çalışması da bu sonucu desteklemekte; katılımcıların “genellikle” uyguladıkları davranışlar arasında suyu israf etmemeye (dış fırçalarken veya bulaşık yıkarken musluğu kapatma) yönelik eylemler ilk sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, genel çevresel davranışların bütüncül bir biçimde değerlendirildiğinde yeterli düzeye ulaşmadığı, sadece beş ifadenin katılımcılar tarafından davranışa dönüştüğü belirtilmektedir. Bu durum, öğrencilerin çevre konusunda hem bilgi hem de farkındalık kazanması açısından daha ileri adımlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Araştırmada, günlük yaşamdaki tercihlerde ekolojik kaygılar kadar ekonomik kaygıların da baskın olduğu saptanmıştır. Yine hem enerji hem de su tüketimi alt boyutları değerlendirilirken; doğal kaynakların korunmasına yönelik eğilim oluşmasının yanı sıra, ekonomik kaygılarla bir eğilimin oluşmuş olabileceği de unutulmamalıdır (Günel, Yücel Işıldar ve Atik 2018). Benzer biçimde Günel, Yücel Işıldar ve Atik (2018: 40), çevreyi korumanın yanı sıra ekonomik kayıplar veya kazançların da söz konusu olabileceğini belirtmektedir. Örneğin su tasarrufu sağlayan davranışlarda bulunmak, kültürümüzde ekonomik kaygılarla yerleşmiş ve

ekolojik alışkanlığa dönüşmüş uygulamalar olarak değerlendirilebilir.

Çalışma bulguları, üniversite öğrencilerinin çoğunlukla üniversitede yürütülen çevre dostu faaliyetlerden ya haberdar olmadıklarını ya da haberdar olsalar bile bu faaliyetlere katılmadıklarını göstermektedir. Bu durum, üniversite bünyesindeki etkinliklere katılımın genel olarak düşük olduğunu düşündürmektedir. Benzer biçimde, Irmak Kazazoğlu ve Erkal (2020: 65) tarafından yapılan çalışmada da öğrencilerin yalnızca %15,8'inin bir çevre kuruluşuna üye olduğunu, %84,2'sinin ise herhangi bir çevre kuruluşuna üye olmadığını belirttiği görülmüştür. Aynı çalışmada, öğrencilerin %26,3'ünün çevreyle ilgili gönüllü faaliyetlere katıldığı, geriye kalan %73,7'sinin ise bu tür etkinliklere katılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu veriler, üniversite öğrencilerinin genel olarak çevre dostu organizasyonlara ve gönüllü faaliyetlere katılımının düşük seyrettiğini desteklemektedir. Ayrıca Çetin ve arkadaşlarının (2020: 16) çalışmasında da öğrencilerin yalnızca %8,4'ünün çevreyle ilgili herhangi bir dernek veya kuruluşa üye olduğu, %91,6'sının ise üye olmadığı görülmektedir.

Araştırmada, birçok katılımcının ekolojik ayak izi, ekolojik farkındalık vb. konulara yönelik ders içeriklerinin üniversite programlarında seçmeli ders dahi olsa mutlaka yer alması gerektiğini düşündüğü görülmüştür. Benzer biçimde Oktay, Demir ve Yazıcıoğlu'nun (2023: 203) çalışmasında da çevre eğitimi dersi alan öğrencilerin almayanlara göre ekolojik ayak izini daha sık düşündükleri tespit edilmiştir. Ayrıca çevresel adaletin sağlanabilmesi için çevre eğitime yapılan yatırımların önemli olduğu literatürde belirtilen bir husustur (Gülersoy ve ark., 2020). Bu doğrultuda, üniversite düzeyinde çevreyle ilgili derslerin sunulmasının; farkındalık artırma ve çevresel eğitimi güçlendirme potansiyeli dikkate alınmalıdır.

Çalışmada, fabrika ve benzeri işletmelerin üretim süreçlerinde çevreyi kirletmemesine dair vurgular öne çıkmıştır. Benzer biçimde, Oktay, Demir ve Yazıcıoğlu'nun (2023: 203) araştırmasında da ekolojik ayak izi farkındalığı üzerinde etkili çevresel duyarlılık faktörleri arasında “üretim esnasında çevre duyarlılığının artırılması” dikkat çekmekte; bu görüşe sahip bireylerin ekolojik ayak izini

daha sık düşündükleri belirtilmektedir. Bu bulgu, üretim süreçlerinin doğaya verdiği zararın azaltılmasında bilincin ve farkındalığın önemini teyit etmektedir.

Bu araştırmada, geri dönüşüm uygulamalarının artırılması ve çevrenin/ormanların korunması gerekliliği bulgular arasında yer almıştır. Aynı doğrultuda, Irmak Kazazoğlu ve Erkal (2020: 66) tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin en yüksek ortalamayla katıldığı ifadelerin, “daha az atık oluşması amacıyla geri dönüşüm uygulamalarının yapılması” ve “biyolojik çeşitliliğin azalmaması için orman tahribatının önlenmesi” yönünde olduğu görülmektedir.

Araştırma bulguları doğrultusunda, çevre eğitiminin öneminin katılımcılar tarafından sıkça vurgulandığı ve özellikle çocuk yaşlardan itibaren başlatılmasının gerekli olduğu saptanmıştır. Benzer biçimde Negiz ve Hayta (2021: 164), çocuğun çevreye yönelik olumlu davranış kalıplarını ilk olarak aile ortamında öğrendiğini, bu nedenle de ebeveynlerin eğitim ve farkındalık düzeylerinin belirleyici olduğunu belirtmektedir. Aile temelli yaklaşımların, okul temelli çevre eğitime eşlik etmesi gerektiği vurgusu, katılımcıların görüşleriyle de örtüşmektedir.

Çevresel sorunların mikrodan makroya uzanan farklı ölçeklerde sonuçları bulunmaktadır (Sabah Çelik ve Yaşa Özeltürkay, 2024). Araştırmada, daha yaşanılabilir bir gelecek inşa etmek için bireysel ve toplumsal sorumluluklara vurgu yapılmış; gelecek nesiller adına duyulan endişeler dile getirilmiştir. Bu bağlamda Çakmak ve Özkan'ın (2016: 3152) çalışmasında da öğrencilerin çevresel konulara ilişkin duyarlılık düzeylerinin genel olarak yüksek olduğu, özellikle “çevrenin korunması ihtiyacını hepimiz fark etmedikçe, gelecek nesiller bunun acısını çekecektir” ifadesine en fazla katılım gösterdikleri belirlenmiştir.

Araştırma bulgularında, bazı katılımcıların yenilenebilir enerjinin önemini özellikle vurguladıkları saptanmıştır. Benzer biçimde Oktay, Demir ve Yazıcıoğlu'nun (2023: 203) çalışmasında ekolojik ayak izi farkındalığıyla ilişkili psikolojik etkenler arasında “üretimde yenilenebilir enerjinin kullanılmasının geleceğimiz için sevindirici olması” bulgusuna dikkat çekilmektedir. Bu durum, yenilenebilir enerjiye yönelik olumlu tutumların hem bireysel farkındalığı artırdığını hem de geleceğe dair

çevresel iyimserlik oluşturduğunu göstermektedir.

Araştırmada, atık yönetimi, enerji tasarrufu ve çevre dostu uygulamalar gibi konularda belirli yükümlülükler getiren yasal düzenlemelerin (örneğin zorunlu geri dönüşüm kutuları, çöp ayrıştırma uygulamaları, para cezası uygulamaları vb.) bireylerin davranışlarını değiştirme gücü olduğu yönünde çok sayıda katılımcı görüşü saptanmıştır. Benzer biçimde, Ozaner (2004), Bostancıoğlu, Varol Saraçoğlu ve Öztürk (2017) ve Türküm (2014: 178) de çevreyle ilgili süreçlerde denetim mekanizmalarının işletilmesi ve caydırıcı cezaların uygulanabildiği kurumsal bir sistemin yapılandırılmasının önemini vurgulamaktadır. Bu bulgular, çevresel davranışın sadece bireysel farkındalıkla değil, aynı zamanda tüketici davranışını yönlendiren politika araçlarıyla da desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Nitekim Thøgersen (2005), tüketici politikasının çevresel davranışın teşvik edilmesinde dönüştürücü bir rol oynadığını ve bireylerin özellikle mevzuat yoluyla sürdürülebilir yaşam tarzlarına yönlendirilebileceğini belirtmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışma üniversite öğrencilerinin ekolojik farkındalık düzeylerini nitel araştırma metodolojisine uygun olarak analiz etmek suretiyle literatüre katkı sunmaktadır. Bulgular, ekonomik ve kültürel etkenlerin çevresel tutumlar üzerindeki etkisini görünür kılmakta; böylece ekolojik farkındalığın bireysel farkındalıkla sınırlı olmayan, toplumsal ve değer temelli bir süreç olarak anlaşılması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca araştırma, üniversite ortamlarının çevre bilincinin gelişimindeki rolüne dikkat çekerek ekolojik farkındalık konusuna bütüncül bir perspektif kazandırmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sonuçları, üniversite öğrencilerinin çevreye karşı genel olarak duyarlı bir tutum benimsediklerini ancak bu duyarlılığı sürekli bir davranış biçimine dönüştürmekte çeşitli engellerle karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle su tasarrufu, ekonomik kaygılarla da örtüşen ve kültürel kodlara yerleşmiş bir alışkanlık olarak öne çıkarken, geri dönüşüm, toplu taşıma kullanımı veya gönüllü faaliyetlere katılım gibi davranışlar yaygın bir farkındalığa rağmen yetersiz düzeyde kalmaktadır. Çevre dostu derslerin üniversite müfredatında bulunmasının

gerektiğine ilişkin ortak vurgu, gelecekteki karar vericiler olarak görülen öğrencilerin sürdürülebilirlik bilincini geliştirmesi bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca, fabrika ve benzeri işletmelerdeki üretim süreçlerinin doğa dostu hale getirilmesi, yasal düzenlemelerin ve uygulamaların etkinleştirilmesi, toplumsal duyarlılık seviyesinin artırılması gibi konular, katılımcıların büyük çoğunluğunun çevre sorunlarıyla mücadelede öncelikli gördükleri alanlar olarak dikkat çekmiştir.

Bu bulgular ışığında, çevre dostu uygulamaların üniversitelerde yaygınlaştırılabilmesi için devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında güçlü bir iş birliği kurulması gerektiği anlaşılmaktadır. Üniversite müfredatına, farklı disiplinlerde de olsa, ekolojik farkındalık ve sürdürülebilirlik odaklı derslerin eklenmesi; öğrencilerin bilgi düzeylerini yükseltmenin yanı sıra günlük yaşam pratiklerini de değiştirmeye teşvik edebilecek niteliktedir. Geri dönüşüm altyapısının ve toplu taşıma olanaklarının geliştirilmesi, kampüs içi veya çevre odaklı etkinlik ve projelerin artırılması, öğrencilerin gönüllü faaliyetlere katılma motivasyonunu güçlendirebilir. Yasal çerçevede ise, caydırıcı yaptırımların ödül mekanizmalarıyla birlikte uygulanması, bireylerin ve kurumların çevreye dair sorumluluk bilincini kalıcı hale getirmeyi kolaylaştırabilir. Ailelerin ve okul öncesi eğitim kurumlarının desteğini de içeren bu çok boyutlu yaklaşım, yalnızca ekolojik kaygılarla değil, ekonomik kaygılarla da şekillenen çevre koruma pratiklerinin daha geniş kitlelere yayılmasını sağlayarak gelecek nesiller için daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir dünya inşa etme hedefine önemli katkılar sunacaktır.

Bu noktada, sosyal hizmet disiplini de çevresel sürdürülebilirlik ve ekolojik farkındalık konularında önemli bir rol üstlenmelidir. Sosyal çalışmacılar, insan refahıyla doğanın korunması arasındaki bağın güçlendirilmesi için hem bireylerin hem de toplulukların farkındalık düzeyini yükseltmeyi amaçlayan programlar geliştirebilir. Özellikle aile odaklı çalışmalar, erken yaşlarda çevre bilinci kazandırma girişimleri ve toplumsal duyarlılık kampanyaları, sosyal hizmet uzmanlarının katma değer sağlayabileceği faaliyetler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda çevresel adalet kavramının önem kazandığı günümüzde, sosyal hizmet uzmanları dezavantajlı grupların

çevresel risklere maruz kalma oranını azaltmak için savunuculuk çalışmaları yürütebilir. Bu çerçevede, sosyal politikaların geliştirilmesi, yerel yönetimlerle iş birliği yapılması ve sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın bulguları değerli içgörüler sunsa da çalışma belirli sınırlılıklar taşımaktadır. Çalışma grubu, yalnızca Sakarya Üniversitesi öğrencilerinden oluşmakta ve katılımcıların cinsiyet ile bölüm dağılımı dengeli değildir. Çalışma grubunda kadın öğrenciler ve sosyal bilimler alanında öğrenim gören katılımcılar ağırlıktadır. Bu durum, araştırmacıların farklı demografik özelliklere sahip öğrencilere ulaşma yönündeki çabalarına rağmen, gönüllü katılım ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bulguların genellenebilirliği sınırlı olmakla birlikte, derinlemesine nitel veri sunması bakımından anlamlıdır. Gelecekteki araştırmalarda farklı bölgelerdeki üniversitelerden daha dengeli çalışma gruplarıyla karşılaştırmalı çalışmalar yapılması; ekolojik farkındalığı etkileyen bireysel (örneğin çevresel kaygı, empati) ve yapısal (örneğin kampüs imkân ve politikaları) faktörlerin birlikte ele alınması önerilmektedir. Ayrıca, karma yöntemli araştırmalarla nitel bulguların nicel verilerle desteklenmesi, ekolojik farkındalığın davranışa dönüşüm sürecine ilişkin daha bütüncül sonuçlar sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Ayazlar, R. A., & Akbulut, G. (2024). Turizm öğrencilerinin çevre okuryazarlık düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *GeographieS*, 2791, 107.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368–388.
- Benzehaf, B., Razkane, H., & Benzehaf, O. (2025). Exploring university students' perceptions and engagement in environmental awareness and sustainable practices. *Discover Environment*, 3, 247. <https://doi.org/10.1007/s44274-025-00462-w>
- Bostancıoğlu, D., Varol Saraçoğlu, G., & Öztürk, M. (2017). Öğrencilerin çevre farkındalık ve tutum düzeyleri ve bunları etkileyen faktörlerin araştırılması. *Akademik Bakış Dergisi*, 60, 1–22.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Çakmak, A. Ç., & Özkan, B. (2016). Üniversite öğrencilerinin ekolojik farkındalıkları ile yeşil tüketim alışkanlıklarının farklı değişkenler perspektifinden karşılaştırılması: İnteraktif bir uygulama. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 3144–3170.
- Çetin, T., Turan, M. E., Aytekin, P., & Yurdusev, M. A. (2020). Üniversite öğrencilerinin çevresel yaklaşımlarını ölçmeye yönelik bir araştırma: Manisa Celal Bayar Üniversitesi örneği. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 1(1), 12–23.
- Çıkrık, S., & Yel, M. (2019). Biyoloji öğretmen adaylarının ekolojik ayak izi farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Turkish Studies - Social Sciences*, 14(6), 2999–3008.
- Deniz Çakıroğlu, A. (2023). Genç tüketicilerin ekolojik zekâsının ekolojik ayak izi farkındalıkları üzerindeki etkisi: İstanbul ilinde bir uygulama. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2100–2127.
- Eraslan, Ş., & Seçme, D. (2021). Mimarlık fakültesi öğrencilerinin ekolojik ayak izi farkındalık düzeyi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 481–491.
- Gül, M., & Villi, B. (2025). Üniversite öğrencilerinin ekolojik okuryazarlığa ilişkin farkındalık düzeylerinin belirlenmesi: Balıkesir Üniversitesi örneği. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(5), 319–334. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2025.1539>
- Gülersoy, A. E. & Turan, S. (2024). Çevre etiği yaklaşımları ölçeği geliştirme: geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 10(2), 64-97. <https://doi.org/10.47615/issej.1539166>.
- Gülersoy, A. E., Dülger, İ., Dursun, E., Ay, D., & Duyal, D. (2020). Nasıl bir çevre eğitimi? Çağdaş yaklaşımlar çerçevesinde bazı öneriler. *Turkish Studies*, 15(5), 2357-2398
- Gülersoy, A.E. & Akyol, H.B. (2024). Sosyal bilgiler öğretmenliği yüksek lisans öğrencilerinin çevre etiği yaklaşımlarının incelenmesi, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 10(1), 23-45. <https://doi.org/10.47615/issej.1446720>.
- Günal, N., Yücel Işıldar, G., & Atik, A. D. (2018). Üniversite öğrencilerinin ekolojik ayak izi azaltılması konusundaki eğilimlerinin incelenmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 11(4), 34–46.
- Irmak Kazazoğlu, T & Erkal, S. (2020). *Üniversite öğrencilerinin çevre farkındalık düzeylerinin ve çevre sorunlarına yönelik davranışlarının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Keleş, R., Hamamcı, C., & Çoban, A. (2009). *Çevre politikası*. İmge Kitabevi.
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239–260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>.
- Krysik, J. L., & Finn, J. (2015). *Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması*. Nika Yayınevi.
- Liu, P., Teng, M., & Han, C. (2020). How does environmental knowledge translate into pro-environmental behaviors? The mediating role of environmental attitudes and behavioral intentions. *Science of the Total Environment*, 728, Article 138126. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138126>.
- Meyer, V. (2004). *The ecological footprints as an environmental education tool for knowledge, attitude and behaviour changes towards sustainable living* [Master's thesis, University of South Africa].
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Negiz, N., & Hayta, Y. (2021). Çevresel davranış ve çevre eğitimi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 30(1), 149–179.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet

the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1–13. <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>.

Oktay, E., Demir, Y., & Yazıcıoğlu, E. (2023). Researching the ecological footprint awareness of university youth: Example of TRA1 region. *Turkish Research Journal of Academic Social Science*, 6(2), 199–210.

Ozaner, F. S. (2004). Türkiye’de okul dışı çevre eğitimi ne durumda ve neler yapılmalı. In *V. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi* (ss. 67–98).

Öztürk, G. (2010). *İlköğretim 7. sınıflarda çevre eğitimi için ekolojik ayak izi kavramının kullanılması ve değerlendirilmesi*. [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi].

Roberts, S. J., Abshire Saylor, M., Ivynian, S., & DiGiacomo, M. (2026). Data saturation and information power: Sample size in qualitative research—When is enough and how to assess?. *European journal of cardiovascular nursing*, zvag046. Advance online publication. <https://doi.org/10.1093/eurjcn/zvag046>.

Sabah Çelik, Ş., & Yaşa Özeltürkay, E. (2024). Sürdürülebilir tüketim ekseninde kolektif psikolojik sahiplik ve çevresel değerlerin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(1), 454–469. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1452690>.

Sayın, A., Okyay, Ö., Güneş Demir, Z., & Özdemir, K. (2022). Ekolojik okuryazarlık eğitiminin okul öncesi çocukların çevreye yönelik farkındalık ve tutumlarına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(236), 2851–2870. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.944271>.

Temizkan, R., & Ceyhanlı, K. (2020). Turizm lisans öğrencilerinin ekolojik ayak izi farkındalıkları. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 203–223. <https://izlik.org/IA99AY66UE>.

Thøgersen, J. (2005). How may consumer policy empower consumers for sustainable lifestyles? *Journal of Consumer Policy*, 28(2), 143–178. <https://doi.org/10.1007/s10603-005-2982-8>

Türküm, A. S. (2014). *Çağdaş toplumda çevre sorunları ve çevre bilinci*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Wackernagel, M., & Rees, W. (1996). *Our ecological footprint: Reducing human impact on the Earth*. New Society Publishers.

Wang, K., & Zhang, L. (2021). The impact of ecological civilization theory on university students’ pro-environmental behavior: An application of knowledge-attitude-practice theoretical model. *Frontiers in Psychology*,

12, 681409. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.681409>.

Yıldırım, M. S., Elkoca, A., Gökçay, G., Yılmaz, D. A., & Yıldız, M. (2025). The relationship between environmental literacy, ecological footprint awareness, and environmental behavior in adults. *BMC Public Health*, 25(1), 551.

Yazar Katkı Oranı

Araştırmada yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır.